

Artur Grabowski

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

ZNACZENIE PAŃSTWA W GOSPODARCE RYNKOWEJ W MYŚLI ORDOLIBERALNEJ

Wprowadzenie

Ordoliberalizm jako kierunek ekonomiczny nie miał jednolitego charakteru. Wśród twórców przynależących do tego nurtu istniało kilka stanowisk odnoszących się do państwa i jego funkcji ekonomicznych. Wspólnym rdzeniem ich poglądów było stwierdzenie o znaczeniu państwa w tworzeniu porządku gospodarczego budowanego na fundamencie ładu prawnoinstytucjonalnego. Jednocześnie w myśleniu ordoliberalistów można było odnaleźć dwa bieguny: na jednym z nich znajdowały się zasady odrzucające centralne sterowanie gospodarką i kolektywizm, a na drugim obawy, iż pozostawiona sama sobie gospodarka w niedługim okresie utraci cechy wolnokonkurencyjnej i stanie się miejscem, gdzie warunki dyktować będą monopole.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie znaczenia państwa w gospodarce rynkowej w myśli ordoliberalnej. Analizie zostały poddane stanowiska takich autorów, jak: Franz Böhm, Ludwig Erhard, Alfred Müller-Armack, Walter Eucken, Alexander Rüstow i Wilhelm Röpke. Wybór został podyktowany zamiarem przedstawienia najbardziej reprezentatywnego wachlarza poglądów należącego do nurtu ordoliberalnego.

1. Geneza ordoliberalizmu

Historyczne źródła ordoliberalizmu sięgają 1932 r. Wówczas to Walter Eucken, Franz Böhm i Hans Großmann-Doerth powołali Wspólnotę Badawczo-Naukową Prawników i Ekonomistów. Wśród członków tej szkoły znajdowali się także A. Müller-Armack, L. Erhard oraz W. Röpke i A. Rüstow. W historii myśli ekonomicznej grupa ta została nazwana szkołą fryburską. Kluczową rolę w rozwoju idei ordoliberalizmu odgrywał W. Eucken. A. Rüstow w 1932 r. opracował podstawy neoliberalne, natomiast W. Röpke – podstawy socjologiczno-

-filozoficzne neoliberalizmu¹. Ordoliberalizm był drogą, która wiodła pomiędzy kapitalizmem (w nim odrzucano zarówno protekcjonizm, jak i subwencjonizm oraz istnienie monopolu) a komunizmem (odrzucało go całkowicie, szczególnie zaś bolszewizm i gospodarkę centralnie planowaną).

W 1937 r. Böhm, Eucken, Großmann-Doerth opracowali rozprawę *Unsere Aufgabe* traktowaną jako *Ordo-Manifest*. Ponadto w tym samym roku Leonhard Miksch opublikował pracę *Wettbewerb als Aufgabe. Die Grundsätze einer Wettbewerbsordnung*, stanowiącą podwaliny pod budowę podstaw teoretycznych nowej doktryny. Zdaniem W. Röpkego dobrze uporządkowaną i sprawnie funkcjonującą gospodarkę rynkową cechowało istnienie porządku gospodarczego konkurencji. Był to ład gospodarczy, gdzie występowały warunki równego startu oraz odbywała się konkurencja pomiędzy podmiotami rynkowymi w osiągnięciu coraz lepszych wyników gospodarczych. W tym porządku gospodarczym nie było miejsca zarówno dla nieuczciwej konkurencji, jak i wszelakich form ograniczania lub zniesienia konkurencji².

Z przedstawionych wyżej poglądów wyłoniła się ordoliberalna wizja gospodarki rynkowej, gdzie: zapewniona była wolność gospodarcza, funkcjonował mechanizm rynkowy, a fundamentem był ład prawny, za którego tworzenie odpowiadało państwo.

2. Funkcje państwa według ordoliberalistów

Czołowi przedstawiciele szkoły ordoliberalnej posiadali zróżnicowane poglądy dotyczące miejsca i zadań państwa w gospodarce rynkowej. Wśród nich można wyróżnić trzy nurty:

1. Umiarkowany (F. Böhm, W. Eucken).
2. Pośredni (W. Röpke, A. Rüstow).
3. Konserwatywny (L. Erhard, A. Müller-Armack)³.

¹ Tymi założycielskimi manifestami był tekst Euckena *Staatliche Strukturwandlungen und die Krisis des Kapitalismus* opublikowany na łamach „Weltwirtschaftlichen Archiv” i przemówienie wygłoszone przez Rüstowa podczas obrad „Vereins für Socialpolitik” w Dreźnie. D. Haselbach, *Autoritärer Liberalismus und Soziale Marktwirtschaft. Gesellschaft und Politik im Ordoliberalismus*, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden 1991, s. 23.

² *Wilhelm Röpke. Marktwirtschaft ist nicht genug. Gesammelte Aufsätze*, Manuscriptum Verlagsgesellschaft, red. H.J. Hennecke, Thomas Hoof KG, Waltrop-Leipzig 2009, s.193.

³ U. Zagóra-Jonszta, *Ordoliberalizm a społeczna gospodarka rynkowa Niemiec. Możliwości jej realizacji w Polsce*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Katowice 1999, s. 42.

2.1. Franz Böhm, Walter Eucken

Przegląd stanowisk rozpoczynamy od F. Böhma, dla którego ważne było istnienie państwa demokratycznego, gdyż stanowiło ono najlepsze warunki dla sprawnego funkcjonowania gospodarki rynkowej. Aby można było mówić o istnieniu *Marktwirtschaft*, niezbędne było stworzenie odpowiednich warunków, do których zaliczył Böhm m.in. swobodę prowadzenia działalności gospodarczej, swobodę przemieszczania się osób, wolność konsumentów, konkurencję, odpowiedzialność dłużników czy sądy egzekucyjne⁴.

Böhm postulował zachowanie neutralności w prowadzeniu polityki gospodarczej i zapisanie tej reguły w konstytucji. Za istotną uważał przewidywalność prowadzonej polityki gospodarczej (w szczególności dotyczyło to działań władzy wykonawczej w obszarze polityki: pieniężnej i walutowej oraz finansów, ale także w zwalczaniu i kontroli monopolu). Istniała możliwość symbiozy pomiędzy gospodarką rynkową a demokratycznym państwem, gdzie władza wykonawcza wykonywała swoje zadania w sposób obiektywny, formalny i w określonych prawem granicach, podlegając przy tym kontroli obywateli⁵.

Funkcja rządu w gospodarce rynkowej polegała przede wszystkim na byciu strażnikiem porządku, prawa i reguł gry. Rząd nie mógł w sposób odgórny zajmować się planowaniem procesów produkcji i podziału, dlatego też Böhm proponował schemat ładu instytucjonalnego, w którym sprawą obywateli było planowanie, ale nie rządu. Wzajemna koordynacja planów poszczególnych osób (klientów, dostawców, robotników, kredytodawców, konkurentów) odbywała się przy pomocy mechanizmu cenowego. Zadaniem porządku gospodarczego (prawnego) było zapewnienie, aby system cen (jako swoisty drogowskaz) koordynował plany obywateli w sposób racjonalny ekonomicznie. Rząd natomiast miał za zadanie sprawować pieczę nad porządkiem gospodarczym i dbać o jego sprawne funkcjonowanie. W ramach tegoż porządku (gospodarczego) władze publiczne mogły prowadzić ograniczone (przepisami prawa) działania zarządcze. Poszczególni ministrowie i urzędnicy mieli pełnić funkcje pielęgnacyjne wobec porządku rynkowego. Wynikało to z faktu, iż byli odpowiedzialni po pierwsze za utrzymanie „płacu gry”, gdzie następowały procesy rynkowe, a po drugie byli jednocześnie niezależnymi sędziami dbającymi o przestrzeganie przepisów⁶.

⁴ Franz Böhm. *Reden und Schriften. Über die Ordnung einer freien Gesellschaft, einer freien Wirtschaft und über die Wiedergutmachung*, red. E.J. Mestmäcker, Verlag C.F. Müller, Karlsruhe 1960, s. 62.

⁵ Franz Böhm. *Freiheit und Ordnung und der Marktwirtschaft*, red. E.J. Mestmäcker, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden 1980, s. 359.

⁶ Ibidem, s. 59-61, 360.

Tymczasem W. Eucken podkreślał konieczność stworzenia najpierw ram prawnych, a później przejścia do kwestii konstytucji państwa oraz budowy porządku konkurencji. Dopiero wówczas zostaną określone konkretne granice wolności działania poszczególnych jednostek (ludzkich i gospodarczych). Zatem istniał ścisły związek pomiędzy dążeniem do porządku konkurencji a potrzebą wolności⁷. Z tego też powodu dwie zasady podstawowe wyznaczały obszary działalności państwa:

- a) kształtowanie form porządkujących gospodarkę,
- b) rozwiązywanie lub też ograniczanie działań grup podmiotów dążących do osiągnięcia pozycji dominującej w gospodarce.

Jednocześnie W. Eucken przyjął jako założenie, iż działania państwa nie mogły prowadzić do jakiegokolwiek planowania i kierowania procesami gospodarczymi. Wobec tego granice interwencji państwa wyznaczały działania obejmujące stanowienia prawa dotyczącego m.in. obrotu kapitałowego i funkcjonowania giełdy, ale także prowadzenia polityki monetarnej oraz zawierania umów handlowych⁸. Występowała współzależność pomiędzy ładem państwowym a ładem gospodarczym, oba stanowiły część całościowego porządku. Dlatego według W. Euckena bez porządku konkurencji nie powstanie zdolne do działania państwo. Z kolei bez sprawnie funkcjonującego państwa nie było mowy o powstaniu porządku konkurencyjnego⁹. Z tego powodu Eucken opracował zasady konstytucyjne i regulujące, które były konieczne dla zagwarantowania istnienia porządku rynkowego. Zasady konstytucyjne obejmowały: prymat polityki walutowej – stabilną wartość pieniądza, otwarte rynki, prywatną własność środków produkcji, wolność zawierania umów, odpowiedzialność przedsiębiorstw za podejmowane decyzje i stałość polityki gospodarczej. Szczególne znaczenie przywiązywał Eucken do sprawnie funkcjonującego systemu cen oraz istnienia niezależnego banku centralnego. Zasady konstytucyjne miały charakter wspólnotowy, tj. były od siebie wzajemnie zależne – nie mogły być rozpatrywane ani też wdrażane indywidualnie, lecz tylko łącznie¹⁰.

Funkcjonalność porządku rynkowego zapewniały zasady regulujące, które obejmowały: ograniczanie i kontrolę monopoli, prowadzoną przez wyspecjalizowany urząd państwowy, rynkowy podział dochodów w gospodarce rynkowej (był akceptowalny przez Euckena – jednak gdy różnice dochodowe w społe-

⁷ *Walter Eucken Grundsätze der Wirtschaftspolitik*, red. E. Eucken, K.P. Hensel, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 1990, s. 245-246, 248, 250.

⁸ *Ibidem*, s. 334-336.

⁹ *Ibidem*, s. 338.

¹⁰ *Walter Eucken. Grundsätze...*, op. cit., s. 255-291.

czeństwie zaczynały rosnać, dopuszczał prowadzenie korekt w podziale dochodów) oraz anomalne zachowania po stronie podaży na rynku pracy. Zasady konstytuujące i regulujące stanowiły całość. Prowadzenie polityki gospodarczej przez władze publiczne według tych zasad pozwoliło na stworzenie funkcjonalnego porządku konkurencji, na którego „straży” stało właśnie państwo¹¹.

2.2. Wilhelm Röpke, Alexander Rüstow

Do prawidłowego funkcjonowania przyszłej polityki gospodarczej według W. Röpkego niezbędne było przywołanie powszechnych wartości. Dopiero na ich podstawie można było podejmować decyzję odnośnie do budowy ładu ekonomiczno-społecznego, którego podstawą było zapewnienie maksymalnej ekonomicznej wydajności, stabilności i sprawiedliwości wraz z niezbędnymi podstawami życia państwowego i społecznego. Działalność zdecentralizowanego państwa (rządu) była ograniczona do najistotniejszych kwestii życia społecznego i dopuszczała (pod pewnymi warunkami) interwencje w funkcjonowanie gospodarki¹².

Röpke był zwolennikiem kształtowaniem cen przez mechanizm rynkowy, ale także porządku (ładu) gospodarczego, gdyż ten ostatni łączył się z porządkiem prawnym (stanowionym przez państwo) i społecznym pod rządami prawa. Nacisk kładziony przez Röpkego na porządek gospodarczy, wynikał z doświadczeń historycznych Niemiec. Nieodpowiednia polityka gospodarcza doprowadziła do zniszczenia ładu gospodarczego. Przez nadmiar interwencji państwa może dojść nawet do zanegowania gospodarki rynkowej, a w dalszych etapach do utraty jej konkurencyjności i zaprzestania funkcjonowania mechanizmu cenowego. Elementarnym dla Röpkego było wytworzenie zaufania do wolności rynkowej i polityki gospodarczej prowadzonej przez państwo.

Wolność gospodarcza wymagała prowadzenia polityki przez państwo, uwzględniającej całokształt procesów rynkowych odbywających się na jego terytorium. Na tzw. polu gry (rynkowej) występują przedsiębiorstwa. Gospodarka rynkowa stanowi pole gry („Spielfeld”), na którym odbywa się rywalizacja ekonomiczna. Rywalizacja może przebiegać w sposób niezakłócony, gdy wolne podmioty gospodarcze będą stosować się do przepisów – reguł gry („Spielregeln”). Ich zaufanie do rynku wynikało z faktu, że istnieje siła porządkująca wolną rywalizację (jest nią państwo) i mechanizm wolnej ceny. Z perspektywy przedsiębiorstw istotnym było, aby państwo dbało o przestrzeganie reguł (gry

¹¹ Ibidem, s. 291-304.

¹² *Wilhelm Röpke. Marktwirtschaft ist nicht genug...*, op. cit., s. 190, 194.

rynkowej). Powinnością państwa było wypełnianie roli arbitra dysponującego autorytetem i niebiorącego udziału w grze rynkowej. Taki porządek gospodarczy miał koniecznie uwzględniać ramy: instytucjonalne, moralne, polityczne i prawne¹³. Nie znaczyło to jednak, iż państwo miało być bierne i nie podejmować żadnych interwencji. Oczywiście w grze rynkowej pojawiały się rozmaite problemy, które mogły i powinny być rozwiązywane przez państwo w trosce o zachowanie zdrowej konkurencji.

Röpke zrezygnował całkowicie z zasady *laissez-faire*. W jej miejsce proponował własne zasady tzw. liberalnego interwencjonizmu. Ta nowa pozytywna polityka składała się z dwóch części. Pierwsza z nich odnosiła się do działań i instytucji, które stwarzają ramy potrzebne do zaistnienia porządku konkurencyjnego. Były nimi reguły gry oraz organ stanowiący przepisy prawne. Ten niezależny Urząd (Antymonopolowy) miał stać na straży przestrzegania przepisów gry (rynkowej). Druga grupa działań obejmowała ingerencję na rynku, którą Röpke nazywał polityką rynkową. Do przeprowadzenia odpowiednich interwencji potrzebne są zasady wynikające z zapisów z tzw. konstytucji gospodarczej („*Wirtschaftsverfassung*”). Za dopuszczalne interwencje Röpke uważał tylko takie, które polegają na dopasowaniu i wykazują zgodność z porządkiem gospodarczym, np. cła ochronne, a za niedopuszczalne uważał np. kontrole dewizowe i ograniczenie w przywozie towarów. Dla odróżnienia od tradycyjnej oraz wąsko pojmowanej polityki gospodarczej, Röpke dodał jeszcze kolejne podstawowe zasady. Wynikały one ze społecznych przesłanek gospodarki rynkowej. Polityka strukturalna obejmowała podział dochodu i majątku, wielkość przedsiębiorstw, a także strukturę ludnościową z podziałem na miasto i wieś, stosunek między przemysłem a rolnictwem, a także pomiędzy poszczególnymi grupami zawodowymi¹⁴.

Reasumując, podstawowy program reform gospodarczo-społecznych według Röpkego obejmował cztery punkty:

1. Stworzenie autentycznego porządku konkurencji (polityka antymonopolowa).
2. Pozytywną politykę rynkową (anty *laissez-faire*):
 - a) politykę ramową,
 - b) politykę rynkową (liberalny interwencjonizm):
 - interwencje dostosowawcze przeciwko interwencjom zachowawczym,
 - interwencje konformistyczne przeciwko interwencjom niekonformistycznym.

¹³ W. Röpke, *Mass und Mitte*, Eugen Rentsch Verlag, Erlenbach-Zürich 1950, s. 142, 143.

¹⁴ Idem, *Civitas Humana. Grundfragen der Gesellschafts- und Wirtschaftsreform*, Eugen Rentsch Verlag, Erlenbach-Zürich 1949, s. 79.

3. Ekonomiczno-społeczną politykę strukturalną (wyrównywanie, decentralizacja, „humanizm gospodarczy”).
4. Politykę społeczną¹⁵.

Tymczasem Alexander Rüstow pisał także o liberalnym interwencjonizmie. Uważał, iż o losie społeczeństwa rozstrzyga nie sfera gospodarki, lecz tylko państwo. To właśnie interwencjonizm państwa był swoistą niedźwiedzią przysługą, która spotęgowała negatywne skutki kryzysu w 1932 r. Dlatego też pomny tych wydarzeń Rüstow zaproponował poważne zmiany w dotychczasowym podejściu do interwencjonizmu państwowego. Według niego interwencje powinny być zgodne z prawami rynku i być nakierowane na doprowadzenie do nowego stanu i przyspieszenia procesów naturalnych w gospodarce. W tym też miejscu Rüstow przypomniał słowa Seneki: „Powolnego prowadzą losy, opornego siłą ciągną” jako motto liberalnego interwencjonizmu. Z przeszłości pochodziła konstatacja, iż państwa podejmujące interwencje w procesy gospodarcze nie kierowały się racjonalistycznymi przesłankami, lecz podlegały wpływom czynników wynikającym ze struktury instytucjonalnej i społecznej. Dlatego też wymagało to nowego podejścia do znaczenia państwa, które ze słabego podmiotu stawało się silnym i opierało się próbom wymuszenia przez rozmaite grupy interesów różnych korzyści. W zamian państwo miało podejmować tylko racjonalne i zaplanowane uprzednio interwencje¹⁶.

Do realizacji tego celu było konieczne stworzenie niezależnej i kompetentnej „policji rynkowej” wyposażanej w narzędzia prawne, które pozwalały na sprawowanie nadzoru nad przestrzeganiem zasad ładu konkurencyjnego oraz karania każdej z form ograniczającej wolną konkurencję. Natomiast interwencje państwa (ograniczone do niezbędnego minimum) mogły dotyczyć tylko zachowania struktur rynkowych i efektów oddziaływania praw rynkowych będących skutkami interwencji dostosowawczych¹⁷.

2.3. Ludwig Erhard, Alfred Müller-Armack

Według Ludwiga Erharda polityka gospodarcza państwa miała służyć konsumentowi. Państwo stanowiło normy prawne i było także arbitrem we wszelkiej działalności gospodarczej¹⁸. Funkcja państwa została przez Erharda porównana

¹⁵ Ibidem, s. 100.

¹⁶ Alexander Rüstow, *Liberale Intervention*, [w:] *Grundtexte zur Sozialen Marktwirtschaft*, red. W. Stützel, C. Watrin, H. Wilgerodt, K. Hohmann, Gustav Fischer Verlag, Stuttgart-New York 1981, s. 221-225.

¹⁷ Alexander Rüstow..., op. cit., s. 146.

¹⁸ L. Erhard, *Wohlstand für Alle*, Anaconda Verlag, Köln 2009, s. 65.

do roli, jaką pełni sędzia podczas meczu piłki nożnej¹⁹. Nie wolno mu być uczestnikiem gry; miała jedynie zajmować się pilnowaniem przestrzegania przepisów, aby rywalizacja przebiegała w sposób niezakłócony.

Ład gospodarczy ustanowiony przez państwo gwarantował wolną konkurencję podmiotom, które chciały na tym polu rywalizować pomiędzy sobą. Bez obecności państwa nie można było mówić o gwarancji istnienia systemu gospodarczego zbudowanego na fundamencie wolności. Konieczny był podział kompetencji pomiędzy państwem a przedsiębiorcami. Państwo miało zajmować się polityką gospodarczą, a przedsiębiorca miał się troszczyć o swoją firmę. Zadaniem państwa nie było tylko ograniczenie się do pojedynczych działań, ale prowadzenie całościowej polityki gospodarczej, tak aby nie wpływać na ograniczanie indywidualnych wyborów podejmowanych przez obywateli i przedsiębiorców. Głównymi obszarami interwencji państwa powinny być edukacja oraz infrastruktura drogowa. Erhard uznał za niedopuszczalne działania państwa zmierzające do zastępowania i wyręczania przedsiębiorców. Swoje wysiłki powinno ono skupić na pilnowaniu obowiązywania podstawowych praw przedsiębiorców, które miały chronić podmioty gospodarcze przed znowami cenowymi i monopolami. W tym też celu najpierw władze państwowe stworzyły podstawy ustrojowe i porządku gospodarczego, a następnie zajmowały się monitorowaniem funkcjonowania tegoż porządku²⁰.

Istotne zadanie państwa polegało na dbaniu o zapewnienie koniunktury i wzrostu gospodarczego, natomiast prowadzenie polityki społecznej wynikało z samego ordoliberalizmu. Na końcu tych rozważań warto pamiętać o przestrodze Erharda, iż cierpimy jako społeczeństwo (w tym także oczywiście przedsiębiorcy) nie z faktu niedoboru państwa, lecz przeciwnie – z jego nadmiaru²¹.

Alfred Müller-Armack nawiązywał do XIX-wiecznego interwencjonizmu państwowego, w którym niedostateczne uwzględniano wymagania gospodarki rynkowej i prowadzono politykę gospodarczą będącą próbą zanegowania rynkowego rachunku cen i wartości. Aby tego typu zachowania nie doprowadziły do upadku gospodarki rynkowej, niezbędne było prowadzenie odpowiednich działań w ramach polityki gospodarczej. Do nich zaliczył Müller-Armack posunięcia niezagrażające logice rachunku rynkowego. Wśród nich znajdowały się przedsięwzięcia:

¹⁹ Ibidem, s. 134-137.

²⁰ Idem, *Deutsche Wirtschaftspolitik. Der Weg der Sozialen Marktwirtschaft*, Econ Verlag, Düsseldorf-Wien-New York-Moskau 1992, s. 218, 237-239, 267, 268, 271, 272.

²¹ Ibidem, s. 219.

- a) umożliwiające funkcjonowanie rynku,
- b) zmierzające do utrzymania bądź umocnienia równowagi rynkowej,
- c) z obszaru polityki konkurencji – dążące do zapewniania i utrzymania odpowiedniego poziomu konkurencji w gospodarce²².

Do zadań publicznych w ramach prowadzonej przez rząd polityki gospodarczej należało także organizowanie konkurencji. W tym też celu konieczne było stworzenie odpowiedniego ustawodawstwa oraz działania administracji państwowej przeciwko ograniczeniom w konkurencyjnej rywalizacji. Zadania polityki konkurencji zmierzały w dwóch kierunkach: eliminacji pochodzących z zewnątrz ograniczeń konkurencji, a także zwracania uwagi na zagrożenia płynące ze strony uczestników gry rynkowej, którzy wykazują tendencję do ograniczania konkurencji. Ostatecznie skuteczność polityki gospodarczej zależała wyłącznie od tego, czy polityka konkurencji stanie się integralną częścią ładu gospodarczego²³.

L. Erhard i A. Müller-Armack byli zwolennikami przekazywania zadań do realizacji prywatnym przedsiębiorcom w miejsce władz publicznych, gdyż te ostatnie były mniej efektywne i gorzej zaspokajały potrzeby społeczne. Z tego też powodu zaproponowali reprivatyzację. W ramach niej podmioty prywatne zajęłyby się takimi dziedzinami życia gospodarczego, jak: autostrady, szkoły, szpitale i uniwersytety²⁴.

Podsumowanie

Przegląd stanowisk twórców ordoliberalnych wobec relacji państwo-gospodarka rynkowa, zadań rządu oraz prowadzenia polityki gospodarczej wskazuje na pewne różnice. Dotyczyło to wszystkich trzech nurtów – umiarkowanego, pośredniego i konserwatywnego – oraz ich poszczególnych przedstawicieli.

²² A. Müller-Armack, *Wirtschaftslenkung und Marktwirtschaft*, Kastell Verlag, München 1990, s. 102.

²³ Ibidem, s. 105-107.

²⁴ L. Erhard, A. Müller-Armack, *Soziale Marktwirtschaft. Ordnung der Zukunft. Manifest '72*, Ullstein Verlag, Frankfurt am Main-Berlin-Wien 1972, s. 155, 290.

Tabela 1

Znaczenie państwa w poglądach twórców ordoliberalnych

Wyszczególnienie	Nurt umiarkowany	Nurt pośredni	Nurt konserwatywny
Państwo a gospodarka rynkowa	Państwo tworzyło ramy prawne: porządek konkurencji wraz ze szczegółowymi zasadami (konstituujące, regulujące). Porządek konkurencji był warunkiem istnienia sprawnie działającego państwa	Na fundamencie wartości miała miejsce budowa przez państwo ładu ekonomiczno-społecznego opartego na konkurencji	Państwo stanowiło ład prawny (ustrój i porządek konkurencji) i było gwarantem istnienia wolnej konkurencji. Przekazuje wybrane zadania przedsiębiorcom – miały miejsce procesy reprivatyzacyjne
Zadanie rządu	Stoi na straży porządku, prawa i reguł. Dba o prawidłowe funkcjonowanie porządku gospodarczego	Zdecentralizowany rząd dba o respektowanie reguł gry rynkowej poprzez urząd antymonopolowy i tzw. policję rynkową. Podejmuje interwencje w sytuacjach szczególnych przy zachowaniu zgodności z porządkiem gospodarczym	Monitoruje funkcjonowanie porządku konkurencji i dba o prawa przedsiębiorców. Zapewnia warunki do wzrostu koniunktury i gospodarczego
Polityka gospodarcza	Prowadzona była w sposób neutralny i przewidywalny dla uczestników procesów rynkowych	Uwzględniała całokształt działań, opierała się wpływem ze strony grup nacisków. Oparta była na zaufaniu do instytucji państwowych	Miała charakter całościowy, dbała o zachowanie konkurencji i funkcjonowanie rynku (zmierzała do utrzymania lub zapewnienia równowagi) oraz miała służyć konsumentowi

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Alexander Rüstow. Das Versagen des Wirtschaftsliberalismus*, red. Frank P. i G. Maier-Rigaud, Metropolis Verlag, Marburg 2001; *W. Röpke, Civitas Humana. Grundfragen der Gesellschafts- und Wirtschaftsreform*, Eugen Rentsch Verlag, Erlenbach-Zürich 1949; *L. Erhard, Deutsche Wirtschaftspolitik. Der Weg der Sozialen Marktwirtschaft*, Econ Verlag, Düsseldorf-Wien-New York-Moskau 1992; *Franz Böhm. Freiheit und Ordnung und der Marktwirtschaft*, red. E.J. Mestmäcker, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden 1980; *Franz Böhm. Reden und Schriften. Über die Ordnung einer freien Gesellschaft, einer freien Wirtschaft und über die Wiedergutmachung*, red. E.J. Mestmäcker, Verlag C.F. Müller, Karlsruhe 1960; *Walter Eucken. Grundsätze der Wirtschaftspolitik*, red. E. Eucken, K.P. Hensel, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 1990; *L. Erhard, A. Müller-Armack, Soziale Marktwirtschaft. Ordnung der Zukunft. Manifest '72*, Ullstein Verlag, Frankfurt am Main-Berlin-Wien 1972; *Wilhelm Röpke. Marktwirtschaft ist nicht genug. Gesammelte Aufsätze*, red. H.J. Hennecke, Manuscriptum Verlagsbuchhandlung, Thomas Hoof KG, Waltrop, Leipzig 2009; *L. Erhard, Wohlstand für Alle*, Anaconda Verlag, Köln 2009; *A. Müller-Armack, Wirtschaftslenkung und Marktwirtschaft*, Kastell Verlag, München 1990.

Rozpoczynając od różnic – najważniejsze z nich dotyczyły postulatów i wniosków obejmujących takie zagadnienia, jak:

- przekazywanie zadań przedsiębiorstwom i reprivatyzacja (Ludwig Erhard i Alfred Müller-Armack w ramach nurtu konserwatywnego),
- decentralizacja rządu (Wilhelm Röpke w ramach nurtu pośredniego),
- prowadzenie neutralnej polityki gospodarczej (Franz Böhm w ramach nurtu umiarkowanego).

Z pewnością przeważały jednak punkty wspólne łączące poglądy ordoliberalistów. Do nich należało przekonanie o konieczności prowadzenia przez państwo aktywnych działań (nieograniczających wolną konkurencję, lecz dopuszczających jedynie przemyślane interwencje, które korygowały nieprawidłowości w funkcjonowaniu mechanizmu rynkowego oraz wykazywały pełną zgodność z obowiązującym ładem ekonomiczno-społecznym) i zerwaniem z liberalnym podejściem typu „laissez-faire” oraz „państwem – nocnym stróżem”. W zamian zaproponowali konieczność istnienia państwa demokratycznego odpowiedzialnego za stanowanie ładu instytucjonalno-prawnego. Fundamentem ładu gospodarczego była wolna konkurencja, której „strażnikiem” było państwo posiadające wyspecjalizowaną administrację (urząd antymonopolowy) oraz stanowiące prawo antykartelowe. Pomiedzy praworządnym państwem a wolną konkurencją istniała dodatnia korelacja, która miała sprzyjać rozwojowi gospodarczemu oraz dobrobytowi społecznemu.

Literatura

- Alexander Rüstow. *Das Versagen des Wirtschaftsliberalismus*, red. P. Frank i G. Maier-Rigaud, Metropolis Verlag, Marburg 2001.
- Erhard L., *Deutsche Wirtschaftspolitik. Der Weg der Sozialen Marktwirtschaft*, Econ Verlag, Düsseldorf-Wien-New York-Moskau 1992.
- Erhard L., *Wohlstand für Alle*, Anaconda Verlag, Köln 2009.
- Erhard L., Müller-Armack A., *Soziale Marktwirtschaft. Ordnung der Zukunft. Manifest '72*, Ullstein Verlag, Frankfurt am Main-Berlin-Wien 1972.
- Franz Böhm. *Freiheit und Ordnung und der Marktwirtschaft*, red. E.J. Mestmäcker, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden 1980.
- Franz Böhm. *Reden und Schriften. Über die Ordnung einer freien Gesellschaft, einer freien Wirtschaft und über die Wiedergutmachung*, red. E.J. Mestmäcker, Verlag C.F. Müller, Karlsruhe 1960.
- Grundtexte zur Sozialen Marktwirtschaft*, red. W. Stützel, C. Watrin, H. Wilgerodt, K. Hohmann, Gustav Fischer Verlag, Stuttgart-New York 1981.
- Haselbach D., *Autoritärer Liberalismus und Soziale Marktwirtschaft. Gesellschaft und Politik im Ordoliberalismus*, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden 1991.
- Müller-Armack A., *Wirtschaftslenkung und Marktwirtschaft*, Kastell Verlag, München 1990.
- Röpke W., *Civitas Humana. Grundfragen der Gesellschafts- und Wirtschaftsreform*, Eugen Rentsch Verlag, Erlenbach-Zürich 1949.
- Röpke W., *Mass und Mitte*, Eugen Rentsch Verlag, Erlenbach-Zürich 1950.

Walter Eucken Grundsätze der Wirtschaftspolitik, red. E. Eucken, K.P. Hensel, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen 1990.

Wilhelm Röpke. Marktwirtschaft ist nicht genug. Gesammelte Aufsätze, red. H.J. Hennecke, Manuscriptum Verlagsbuchhandlung, Thomas Hoof KG, Waltrop, Leipzig 2009.

Zagóra-Jonszta U., *Ordoliberalizm a społeczna gospodarka rynkowa Niemiec. Możliwości jej realizacji w Polsce*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Katowice 1999.

THE IMPORTANCE OF STATE IN MARKET ECONOMY FOR ORDOLIBERALISM IDEA

Summary

In ordoliberalism, in contrast to the classical liberal doctrine, the state does not play the role of the "night watchman", but also has its strength, that is manifested through lawmaking and implementation of their tasks, some of which is passed on to market operators. Ordoliberal do not exclude the interference by the state to the economy. Those interventions must, however, satisfy following conditions: take into account the specific conditions of the market and contribute to greater competition by eliminating the behavior of businesses seeking to cartelization of the economy.